

PRILOG POVIJESTI ŠKOLSTVA I SURDO PEDAGOGIJE
U HRVATSKOJ (1836–1918)
ODGOJ I OBRAZOVANJE GLUHONIJE DJECE U HRVATSKOJ

Zvonko Juras

Fakultet za defektologiju – Zagreb

Prispjelo: 12. 11. 1979.

Individualni sistematski odgoj i obrazovanje pojedine gluho-nijeme djece u Evropi započeo je još u polovici petnaestog stoljeća, ali je prva odgojno–obrazovna ustanova za gluho-nijemu djecu bila osnovana u Parizu tek 1760. g. Osnivač je bio Charles Michel de l'Épee.

Već do kraja 18. stoljeća bilo je otvoreno više škola za gluho-nijemu djecu diljem Evrope. U Leipzigu je Samuel Heinicke otvorio školu god. 1778, u Rimu je otvorena 1784. g., u Berlinu 1788. godine. Car Josip II utemeljio je „Carski zavod za gluho-nijemu djecu” u Beču 1779. god. U Pragu je bio otvoren zavod god. 1786, a u Vacu 1802. g., u Grazu 1831. g. Prvi zavod za gluho-nijemu djecu na slavenskom jugu bio je otvoren godine 1840. u Gorici.

Iako je bila proklamirana „Obaveza pohađanja osnovne škole” u Hrvatskoj još 1874. g., ona nije obuhvatila i gluho-nijemu djecu. Prvi podstrek za sistematsko školovanje ove djece bio je dat godine 1836, kada je od strane vlade bila razaslana svim rimokatoličkim konzistorijima bivše Austro–Ugarske Monarhije i svim školskim vlastima na području Hrvatske, Slavonije i Vojne krajine knjiga Franza Hermanna Czecha pod naslovom „Versinnliche Denk– und Sprachlehre”. Preko ove knjige ukazivalo se

je na mogućnosti demutizacije i obrazovanja gluho-nijeme djece.

Neki pojedinci su oporučeno ostavljali određena sredstva za osnivanje škole za gluho-nijeme u Hrvatskoj još početkom 19. stoljeća. Tako je vlastelin Stupnika kraj Zagreba Matija pl. *Batinić*, u svojoj oporuci od 12. veljače 1801. g. poklonio novac namijenjen izgradnji zavoda za gluho-nijeme. Međutim, u Saboru Hrvatske, Slavonije i Dalmacije se je tek 1843. g. raspravljalo o tom pitanju. Tada je bio donijet zaključak da se svi poklisari oblasti instruiraju, kako bi se realizirala ova ideja.

Iako još podulje nije došlo do otvaranja prve škole za gluho-nijeme u Hrvatskoj, neki učitelji u Vojnoj krajini bavili su se s obučavanjem pojedine gluho-nijeme djece. To su bili Ivan *Topolković*, Jure i Imbro *Antolić*, Josip *Sekić* i Franjo *Klaić*. Pojedinci su za svoje demonstrirane uspjehe bili pohvaljeni i nagrađivani.

Nadučitelj (Oberlehrer) iz Slunja Imbro *Antolić* stekao je u Beču stručne kvalifikacije za rad s gluho-nijemom i slijepom djecom. Moglo bi ga se smatrati našim prvim kvalificiranim surdopedagogom. On je još godine 1838. pri „Normalnoj glavnoj školi (Normal–Hauptschule)” Slunjske kra-

jiške regimente u Slunju započeo s obučavanjem gluhoonijeme i slijepe djece. Na žalost, poblizih podataka o tom radu nemamo, ali o tome govori Cuvaj u svojim zapisima.

Franjo Klaić je također stekao kvalifikacije za rad s gluhoonijemom i slijepom djecom, hospitirajući u bečkim zavodima. Kao ravnatelj učiteljske škole u Zagrebu, on je još u prošlom stoljeću držao predavanja učiteljskim pripravnicima o teoriji i praksi odgoja i obrazovanja gluhoonijeme i slijepe djece.

Austrougarskim državnim zakonom o uređenju osnovnih i učiteljskih škola u Hrvatskoj i Slavoniji bilo je propisano još godine 1883, da se, gdje je moguće, svi učenici preparandija upućuju i u postupke obrazovanja slijepe i gluhoonijeme djece. Ova naredba bila je prihvaćena i od Odjela za bogoštovlje i nastavu g. 1866. i ušla je također u zakon iz godine 1888.

Prema „Naredbi” iz 1881. g. Odjela za bogoštovlje i nastavu polazak u pučke škole bio je proširen i za djecu koja nemaju sva osjetila – sluh ili vid. Štaviše, u nedostatku posebnih ustanova za gluho i slijepu djecu, bilo je nužno omogućiti školovanje u redovnim pučkim školama. Njihovim nastavnici-ma bila je predviđena stručna pomoć u dopunskom obrazovanju u zavodima za gluhe i slijepe učenike. U Dalmaciji je u to vrijeme bila slična situacija. Za izvredni rad s gluhoonijemom ili slijepom djecom u redovnim školama, učitelji su bili i dodatno nagrađivani. U Dalmaciji je škol. god. 1912/13. bio uveden u programe osposobljavanja učitelja i sadržaj o odgoju i obrazovanju gluhoonijeme i slijepe djece.

Otvaranje zavoda za gluhoonijemu djecu u Zagrebu

Prva službena nastojanja oko otvaranja zavoda za gluhoonijemu djecu u Zagrebu datiraju iz godine 1858, kada je gradsko zastupstvo zaključilo da se u Zagrebu ima podići škola za gluhoonijeme. Na žalost ovaj zaključak nije bio tako brzo i ostvaren.

Franjo Klaić je god. 1887. s potpisom „Humanitarac” razaslao apel svim rodoljubima u zemlji da dobrovoljnim prilogom pomognu akciju za osnivanje zavoda za gluhoonijemu i slijepu djecu. U toj akciji bilo je prikupljeno oko 6000 forinti.

Prvu privatnu školu za gluhoonijemu djecu otvorio je u Zagrebu 1885. g. gluhoonijemi Adalbert Lampe iz Petrinje. On je u Beču završio školu za gluhoonijeme s odličnim uspjehom. Broj obuhvaćenih učenika bio je u početku vrlo malen. Zapravo je to bilo jedno odjeljenje od 5 do 7 učenika. Njih je obučavao kinetičnim govorom i pisanim jezikom, a glasovni jezik nije sistematski razvijao oralnom demutizacijom.

Zemaljska vlada izdala je godine 1887. dozvolu Radivoju Popoviću, učitelju iz Sremske Mitrovice, da otvori svoj privatni zavod – školu za gluhoonijemu djecu. On je svoje učenike osposobljavao za govorno-socijalno komuniciranje, *glasovnim* jezikom.

Na inicijativu Imbre pl. Josipovića bilo je u Zagrebu oformljeno „Društvo za osnutak i izdržavanje zemaljskog zavoda za odgoj gluhoonijeme djece”. Pravila za djelovanje toga društva bila su odobrena 13. kolovoza 1888. godine. Za prikupljanje

novčanih sredstava posebno su se angažirali predsjednik društva biskup Franjo *Gašparović*, tajnik Zvonimir *Žepić*, kao i blagajnik društva Edmund *Kolmar*. Uskoro je bila sakupljena svota od oko 40.000 kruna.

Društvo je novčano potpomagalo Lampeov zavod, ali je imalo stalno svoj cilj za osnivanjem novog zavoda u Zagrebu. Preko društva je bilo ishodjeno kod Zemaljske vlade da su u škol. god. 1888/89. bili poslani u Beč učitelji Ivan *Rolf* i Đuro *Maletić* na stručno osposobljavanje za rad s gluho-nijemom djecom.

Prema rješenju br. 5.149 od 30. srpnja 1891. g. preuzela je Zemaljska vlada — Odio za bogoštovlje i nastavu, na poticaj spomenutog društva, svu daljnju brigu oko osnivanja zavoda za gluho-nijemu djecu u Zagrebu. To je bilo učinjeno poslije predaje svih prikupljenih sredstava i inventara društva godine 1890. Time je bilo napušteno daljnje podupiranje Lampeova privatnog zavoda, čiju upravu je 7. studenoga 1891. g. preuzeo posebni kuratorij.

1. prosinca 1891. g. bio je otvoren prvi Zemaljski zavod za odgoj gluho-nijeme djece u Zagrebu, s lokacijom u vili „Socias” na Vinogradskoj cesti. Već 29. studenoga 1894. g. bio je preseljen u Ilicu, gdje se i danas nalazi. Obučavanje pitomaca bilo je povjereno stručnom učitelju za gluho-nijemu djecu Ivanu *Rolfu*, a prvi odgojitelj je bio Ladislav *Žepić*.

Početna školska godina bila je 1891/92. s obuhvaćenih devet muških pitomaca. Broj učenika se je kasnije brzo povećao, a bile su prihvaćene i gluho-nijeme djevojčice. Prvi upravitelj zavoda bio je Matija *Bestić* (od 18. II 1893. do 7. VI 1895. g.). On je 22.

lipnja 1893. preuzeo Lampeovu privatnu školu, koja je s time prestala djelovati.

Zavod je imao razrađen „Statut” s definiranim ciljem i zadacima, kao i s nastavnim planom i programom za pet razreda, koji je bio odobren naredbom Zemaljske vlade, Odjela za bogoštovlje i nastavu od 24. listopada 1891. g. pod brojem 9.818. Tek prema naredbi istog organa od 2. listopada 1904. g. br. 3.265 bio je odobren novi nastavni plan i program za šestogodišnje osnovno školovanje gluho-nijeme djece. Potrebno je spomenuti da se je već tada predvidjelo osmogodišnje osnovno školovanje za gluho-nijeme, ali se to nije moglo ostvariti iz određenih objektivnih i kadrovskih razloga.

Interni odnosi u zavodu bili su regulirani posebnim „Ustrojnim statutom”, koji je bio propisan od Zemaljske vlade, Odjela za bogoštovlje i nastavu naredbom br. 7.519 od 6. travnja 1909. godine.

Osnovana zadaća zavoda bila je odgojno—obrazovna. Gluho-nijemu djecu, koja su trebala biti duševno normalno razvijena jer ih se inače nije primalo u zavod, predvidjelo se je osposobiti za vještinu glasovno—jezičnog govorno—socijalnog komuniciranja. Na osnovi toga trebalo je razvijati njihovo obrazovanje i osposobiti ih za korisne članove društva, odnosno za samostalan život i rad.

Upravo iz tih zadataka jasno je vidljivo da je *oralna* metoda demutizacije gluho-nijemih i glasovno—jezično komuniciranje bilo osnovica odgoja i obrazovanja te populacije učenika. To je bila direktna posljedica zaključaka internacionalnog „Milanskog kongresa” surdopedagoga iz 1880. g., čiji se

je utjecaj odražavao i na osposobljavanje surdopedagoških kadrova u Evropi.

Od upravitelja Bestića upravu zavoda preuzeo je stručni učitelj za gluho-nijeme Ivan *Muha*. On je došao na rad u zavod 16. V 1894, a preuzeo je upravu zavoda 7. lipnja 1895. g., koju je predao 1. III 1908. g. stručnom učitelju Josipu *Medvedu*. Medved je radio u zavodu od 14. rujna 1895. g. i bio je upravitelj sve do 31. ožujka 1926. god.

Dok je Medved upravljao zavodom, naročito u periodu do I svjetskog rata, stručni rad na području odgoja, obrazovanja i profesionalnog osposobljavanja gluho-nijemih učenika izvanredno se je razvio. Medved je prije svega proširio stručni kolegij s novih desetak nastavnika. To su bili prvi surdopedagoški kadrovi koji su bili osposobljeni u Zagrebu. Svi učitelji su trebali imati jedinstvenu nastavničku pedagošku spremu, i to kao učitelji redovnih pučkih škola. Samo pažljivo birani pojedinci, koji su se potvrdili u praksi, dolazili su na hospitaciju u Zavod i uz to su slušali predavanja Medveda i njegovih suradnika. Nakon jednogodišnjeg rada polagali su stručni ispit i dobili su kvalifikaciju za stručnog učitelja za odgoj i obrazovanje gluho-nijeme djece i omladine.

Upravitelj Medved je također proširio internatski kapacitet zavoda, pa je time bilo obuhvaćeno sve više učenika. On je stalno poticao nastavnike na dopunsko permanentno usavršavanje, u čemu je i sam stalno prednjačio. Napisao je nekoliko udžbenika i priručnika za rad s gluho-nijemom djecom. Posebno je razradio problematiku „čitanja glasovnog jezika s lica i ustiju sugovornika”. Sa svojim „Savjetima” za roditelje gluho-

nijeme djece i omladine bio je među prvim pobornicima za stručno djelovanje na okolinu gluho-nijemih osoba.

Stalno je poticao nastavnički kadar za aktivno sudjelovanje na stručnim sastancima i kongresima u zemlji i u inozemstvu. Njegovi stručni doprinosi bili su zapaženi u tadašnjoj periodici pedagoških i medicinskih radnika u zemlji i u inozemstvu.

Potrebno je spomenuti da je zavod od svog osnutka pa nadalje imao stalnog suradnika – zavodskog liječnika, koji je uvijek bio posebno orijentiran i na bolesti uha, grla i nosa. Tako je od 1891. do 1896. g. bio zavodski liječnik dr Dragutin pl. *Mašek*, koji je bio utemeljitelj naše otorinolaringologije na Medicinskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Poslije njega je došao dr Miroslav pl. *Čačković*, koji je također bio poznati otorinolaringolog u Zagrebu. Oni su se brinuli o zdravlju pitomaca, a posebnu pažnju posvetili su stanju sluha kod učenika.

Daljnji razvoj odgoja i obrazovanja gluho-nijeme djece i omladine

Problematika odgoja i obrazovanja gluho-nijeme djece i omladine u Hrvatskoj postojala je sve interesantnija, kako za šire pedagoške krugove, tako i za najviše državne strukture. Upravitelj Medved je inaugurirao tu problematiku unutar pedagoškoga književnog zbora. On je u više navrata održao predavanja s tog područja za pedagoške radnike redovnih škola. Štaviše, u cilju javne popularizacije i direktnog upoznavanja javnosti s pedagoškim radom u zavodu za gluho-nijeme učenike u Zagrebu, zainteresirani građani mogli su svake subote poslije podne od 14,00 do 16,00 sati

prisustvovati demonstracionom izvodenju nastave. Tako su se mogli direktno upoznati s odgojem i obrazovanjem, kao i s rezultatima rada s tom populacijom učenika. Uprava zavoda je bila posebno zainteresirana da svake godine dodu i obrtnici u završne razrede. Oni bi se tako mogli upoznati s radom nastave, a svakako i sa samim učenicima. Vrlo dobri učenici su se tada predviđali za njihovo daljnje profesionalno usmjeravanje, a pojedini majstori su znali birati pojedine učenike za radno osposobljavanje u njihovim radionicama.

Posebna pažnja bila je posvećana toj problematici u saborskoj raspravi o problematici odgoja i obrazovanja gluhoonijemih, a održana je 14. ožujka 1907. godine. Tako su se s tom problematikom službeno upoznali i najviši državni organi.

Za svršene učenike šestogodišnje osnovne škole u zavodu prestajalo bi daljnje sistematsko osposobljavanje. Većina se je vraćala svojim obiteljima, a samo manji broj je bio uključen na izučavanje zanata kod privatnih majstora. Ovaj socijalni problem dobro je uočio upravitelj Ivan *Muha*. Uz njegovo posebno zalaganje bilo je u proljeće 1902. g. osnovano „Društvo za pripomoć svršenim učenicima zemaljskog zavoda za gluhoonijeme u Zagrebu”. Zadatak društva je bio da direktno pomaže vrijedne učenike za vrijeme izučavanja zanata, a učiteljima u redovnoj školi („Šegrtska škola”), kao i majstorima, podaje nagradu za obučavanje i radno osposobljavanje gluhih „šegrti.”

Predsjednik društva bio je biskup dr Ivan *Krpec*. Potpredsjednik je bio Edmund *Kolmar*, a tajnik društva bio je upravitelj zavoda Ivan *Muha*. Društvo je imalo svoja „Pravila”, koja su bila odobrena od Zemalj-

ske vlade – Odjela za unutrašnje poslove br. 27. 743/1902 od 12. studenoga 1902. godine. Obilnu novčanu pomoć dobivalo je društvo iz čistog dobitka „Državne dobrotvorne lutrije”. Uz ostale doprinose, društvo je godine 1912. imalo glavnicu od oko 50.000 kruna, što je u ono vrijeme bio vrlo velik kapital.

Zbog sve većeg broja učenika koji su izučavali zanat, nametala se potreba za otvaranjem posebne „Šegrtske škole” za gluhoonijeme učenike u Zagrebu. Školske godine 1911/12. bila je otvorena takva škola pri Zavodu za gluhoonijemu djecu u Zagrebu. Time se je otvorila mogućnost za veći broj „šegrti”, koji su iza završene osnovne škole mogli nastaviti profesionalno osposobljavanje.

U početku je bilo teže pronaći majstore za veći broj učenika, koji bi kod njih izučavali zanat, ali su upravo vrlo dobri rezultati naukovanja gluhe omladine, kao i pozitivna iskustva majstora doprinijeli daljnjem proširenju broja majstora koji su uzimali gluhe učenike u naukovanje. Većina „šegrti”, mladića i djevojaka, bili su uzornog vladanja i vrlo uspješni u naukovanju. Mnogi majstori, koji su radno osposobljavali gluho omladinu bili su javno pohvaljivani preko dnevnih lokalnih novina, bilo od strane zavoda ili pak od „Zanatlijske organizacije”. Najuspješniji su bili čak i odlikovani državnim odlikovanjima za njihov uspješan i visoko human postupak.

Uz stalno novčano i moralno potpomaganje mladih „šegrti”, spomenuto „Društvo” je bilo i inicijator za otvaranje zavoda za gluhoonijeme u Osijeku. U vezi s tim sam predsjednik *Krpec* podnio je u ime društva pismenu predstavku banu *Cvaji* dana 14.

veljače 1912. g. U tom podnesku bila su još dva posebna zahtjeva. Prvo, da se prema najnovijim podacima statističkog ureda vlade ustanovi svekolik broj gluhoonijemih osoba u Hrvatskoj i Slavoniji, kao i broj gluhoonijemih školskih obveznika u starosti od 7. do 14. godine. Drugo, da se prema raspoloživim statističkim podacima ustanovi postotak gluhoonijeme djece u Hrvatskoj i Slavoniji, koja su obuhvaćene školovanjem, kao i postotak one gluhoonijeme djece koja nisu obuhvaćena odgojno-obrazovnim postupkom. Htjelo se je također dobiti pokazatelj o godišnjem priraštaju gluhoonijeme djece, koja bi se trebala obuhvatiti školovanjem. Iako ti vrijedni zahtjevi nisu bili ostvareni, oni pokazuju neobičnu stručnu inicijativnost za fundamentalna

pitavanja sistematskog odgoja i obrazovanja djece i omladine oštećenog sluha.

S nastupom I svjetskog rata zavod je došao u posebnu situaciju. Već školske godine 1914/15. nije započela nastava, jer je zgrada zavoda bila korištena u vojne svrhe. Veći broj nastavnika bio je mobiliziran u sanitetske jedinice za rehabilitacijski rad s ratnim vojnim invalidima, odnosno s vojnicima oštećenog sluha i glasovno-jezičnog sporazumijevanja. To je bilo sa stručnog gledišta izuzetno napredno da su se surdopedagozi koristili kao stručni rehabilitatori unutar vojnih medicinskih struktura. Tome je najviše doprinio Josip Medved i suradnici otorinolaringolozi.

LITERATURA

1. *Cuvaj, A.*: „POVIJESNE CRTICE o obuci gluhoonijeme djece u Hrvatskoj i Slavoniji“, Kr. zemaljska tiskara, Zagreb, 1913.
2. „*LJETOPIS*“ s arhivom Zavoda za gluhoonijeme u Zagrebu (1891-1941).
3. „*ALMANAH*“ Saveza gluhih Jugoslavije, Zagreb, 1951.
4. „*PRVA DECENIJA RADA*“ Saveza gluhih Jugoslavije 1944-1954. „Naš glas“, Zagreb, 1954.
5. *Skala, A.*: „O VASPITANJU DECE OMETENE U RAZVITKU“, „NOLIT“, Beograd, 1959.